

ГАПЕКА Тетяна Валеріївна

Адвокат (м. Київ, Україна)

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ БАТЬКА
ЩОДО СПОСОБІВ УЧАСТІ В ЖИТТІ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВВЕДЕННЯ
ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ РІВНОСТІ ОБОХ БАТЬКІВ У
ВИХОВАННІ ДИТИНИ**

Починаючи з моменту державотворення України як самостійної, незалежної та демократичної держави та до сьогоднішнього дня дискусійними питаннями та проблемами були забезпечення дотримання прав та законних інтересів дитини, яка була, є та завжди буде найменш захищеною та вразливою категорією в будь-якому суспільстві.

Тривалий час сімейне законодавство України в частині вирішення питання про визначення місця проживання дитини з одним із батьків найбільше захищало інтереси матері, не зважаючи при цьому на інтереси та думку дитини, а також на права батька. Тим самим нівелювалися права батька та залишалися лише обов'язки, як правило щодо утримання дитини, яку суд залишив проживати з матір'ю. Таку позицію тривалий час підтримували суди, під час розгляду відповідної категорії справ, надаючи попри все перевагу матері, мотивуючи свої рішення нерозривним зв'язком матері та дитини.

Негативно вплинуло на ситуацію щодо спорів щодо дитини між батьками, введення на території України з 24 лютого 2022 року воєнного стану у зв'язку з вторгненням військ агресора на територію України. Вказане спричинило масове вивезення дітей за межі України за спрощеною процедурою та без отримання дозвільних документів від батька на вивезення дитини за межі України. Дехто вивозив дітей з метою збереження життя та здоров'я дитини, а для декого це став щасливий квиток для реалізації вивезення дитини подалі від батька, який в силу ситуації, що склалась

позбавлений можливості виїхати за межі України й тим самим позбавлений можливості в достатній мірі бачитися та спілкуватися з власною дитиною.

Так, право дитини на сім'ю закріплено на законодавчому рівні і перш за все – в Конвенції ООН про права дитини, Конституції України та Сімейному кодексі України. Тільки виховання в сім'ї відповідає інтересам дитини. Діти – це найбільша цінність. Держава виконує покладений на неї обов'язок щодо забезпечення виховання дітей, які залишилися без піклування батьків, передбачену Конвенцією ООН «Про права дитини» і Декларацією ООН «Про соціальні і правові принципи», що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному і міжнародному рівнях. Що стосується воєнного стану, то варто зазначити, що в частині 2 статті 3 Конвенції про права дитини держави-учасниці зобов'язуються забезпечити надійний захист та піклування, який необхідний для нормального функціонування та благополуччя дитини [1].

Україна, виконуючи приписи Конвенції про права дитини, зобов'язалася перед країнами-учасницями ООН забезпечити кожній дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя. Активні бойові дії на території України мають катастрофічні наслідки, ставлять сім'ї у кризові ситуації і можуть призводити до розлуки батьків і дітей.

Статтею 51 Конституції України, частинами другою, третьою статті 5 СК України передбачено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [2]. Держава має заохочувати та підтримувати материнство і батьківство та забезпечувати пріоритет сімейного виховання дитини. При регулюванні сімейних відносин держава має максимально враховувати інтереси дитини [3].

Міжнародні та національні норми не містять положень, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

Фахівці з психології та педагогіки наголошують на тому, що зміна місця проживання дитини – це завжди травма для неї, адже жити разом із батьками – природна потреба й природне право кожної дитини, тому коли шлюб між

батьками розривається, то питання про подальше місце проживання дітей, як і про інші важливі аспекти, пов'язані з вихованням та утриманням дитини, повинні вирішуватись спільно обома батьками. Визначення місця проживання дитини суто юридичними методами обмежене, оскільки його вибір регулюється також нормами моралі, а присутність морального компоненту регулювання місця проживання дитини пояснюється специфікою відносин, що регулюються [4, с. 28].

На рівні юридичної науки та практики сформувались різні підходи, позиції щодо розв'язання питання щодо того з ким з батьків проживатиме дитина. Так, О. Кучеренко вказує, що чинне законодавство передбачає достатньо ефективний механізм забезпечення прав дитини під час визначення її місця проживання під час розірвання шлюбу між батьками [5, с. 45]. Водночас у судовій практиці це питання є предметом достатньої кількості судових справ. На думку А.О. Мінченко, за рівного положення батька та матері, забезпеченням якнайкращих інтересів малолітньої дитини буде невідривність її відносин із матір'ю [6, с. 72]. Адже у цьому висновку не вказується, якими засадами треба користуватися при виявленні категорії невідривності дитини від матері.

Звертаючись до норм міжнародного права, то дитина має право знати своїх батьків і право на їх піклування (стаття 7 Конвенції про права дитини) [1].

Відповідно до частини першої статті 18, частини першої статті 27 Конвенції про права дитини держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини [1].

При визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

При оцінці та визначенні найкращих інтересів дитини підлягають врахуванню такі базові елементи: (а) погляди дитини; (б) індивідуальність дитини; (в) збереження сімейного оточення і підтримання відносин; (г) піклування; захист і безпека дитини; (ґ) вразливе положення; (д) право дитини на здоров'я; (е) право дитини на освіту. Також підлягають врахуванню: (1) спроможність кожного з батьків піклуватися про дитину особисто; (2) стосунки між дитиною і батьками в минулому; (3) бажання батьків бути опікунами; (4) збереження стабільності в оточенні дитини, йдеться про місце проживання (дім), школу, друзів; (5) бажання дитини.

Отже, аналіз наведених норм в сукупності свідчить про те, що мати дитини жодним чином не має будь-якого пріоритету у вихованні дитини, і права матері відносно дитини не є абсолютним, більше того батько теж має право як на безпосередню участь в житті і вихованні дитини так і на зустрічі з дитиною без присутності матері.

Як влучно вказує В. Ю. Євко, при аналізі судової практики України та практики ЄСПЛ, слід визначити, що, дотримуючись прав дитини, найбільш важливим є винайдення балансу між інтересами дитини, її батьків та громадського порядку, а також фактор часу, який може як позитивно, так і негативно вплинути на відносини дитини з тим із батьків, який не проживає з нею спільно [7, с. 66].

Разом з тим, матері дітей часто спекулюють нормами чинного законодавства України, створюють негативні умови, які унеможливають спілкування батька з дитиною, створюють перешкоди для спілкування дитини та батька, користуються введенням на території України воєнного стану, що

призводить до істотного, грубого, зухвалого порушення прав батька, який в силу ситуації, що склалась в Україні позбавлені можливості брати участь в житті дитини, яку мати вивезла за межі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про права дитини: 20 листопада 1989 року: Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91.
2. Конституція України: 28 червня 1996 року: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, С. 141
3. Сімейний кодекс України: 10 січня 2002 року № 2947-III: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, С.135
4. Лихолат І. Договірний порядок визначення місця проживання дитини в нотаріальній практиці. Нотаріат України. 2014. № 12. С. 27–39.
5. Кучеренко О. Особливості визначення місця проживання дитини в разі розірвання шлюбу. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 4. С. 43–46
6. Мінченко А. О. Визначення місця проживання малолітньої дитини з одним із батьків. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 2. С. 69–72
7. Євко В.Ю. Здійснення батьками дитини її права на свободу пересування. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2020. № 2 (89). С. 44-60. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.2.04>.

Міністерство освіти і науки України
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Юридичний факультет
Кафедра цивільного та господарського права

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИВАТНОПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

тези доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції
присвяченої 127 річниці заснування Національного університету біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, 15 травня 2025 р.)

Київ 2025

За зміст та якість матеріалів відповідальними є автори публікацій.

Актуальні питання приватноправового регулювання в умовах євроінтеграції: тези доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 127-річниці заснування Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, 15 травня 2025 року.) / За заг. ред. проф. О.Ю. Піддубного. Київ, 2025. 234 с.

У збірнику розміщено тексти наукових доповідей, присвячених дослідженню актуальних питань у сфері приватного права в Україні та перспектив його розвитку і вдосконалення в контексті євроінтеграції.

Розраховано на науковців, викладачів, аспірантів та здобувачів наукового ступеню, а також суддів, адвокатів та практикуючих юристів, спеціалістів у сфері приватного права.